

В. Г. БЕРКОВСЬКИЙ*

**ЗУСТРІЧ УКРАЇНСЬКИХ І ЧЕСЬКИХ АРХІВІСТІВ
(8–12 ВЕРЕСНЯ 2010 р.)**

Один із провідних напрямів діяльності архівних установ України – налагодження та підтримка контактів із зарубіжними колегами. Активізація співпраці з архівістами інших країн в першу чергу сприяє обміну досвідом, вивченню новітніх досягнень в архівній галузі, врешті-решт сприяє зміцненню та поглибленню взаємин у гуманітарній, культурній та архівній сферах, створює позитивний імідж не лише самої архівної системи, але й цілої держави.

Саме з огляду на це та на виконання Закону України “Про Національний архівний фонд і архівні установи” від 13 грудня 2001 р. № 2888-III, Указів Президента України “Про заходи щодо вдосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішніх зносин” від 18 вересня 1996 р. № 841 та “Про внесення змін до Указу Президента України від 8 вересня 1996 р. № 841”, а також Договору між Держкомархівом України та МВС Чеської Республіки від 14 жовтня 2005 р. та в межах галузевої програми “Зарубіжна архівна україніка” у вересні 2010 р. було заплановано проведення спільної зустрічі українських та чеських архівістів. Як результат, протягом 8–12 вересня 2010 р. у Чеській республіці перебувала делегація українських архівістів у складі першого заступника Голови Державного комітету архівів України І. Б. Матяш, директора Центрального державного архіву зарубіжної україніки В. Г. Берковського, директора Державного архіву міста Києва В. П. Купченко та заступника директора Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України О. Б. Пашенко.

За час відрядження українська делегація відвідала та провела спільні наради з керівництвом Архіву столичного міста Праги, Народного архіву Чеської республіки, архіву Чеської академії наук та Інституту Масарика, двосторонні консультації з керівництвом архівної служби Чеської Республіки та керівництвом Асоціації чеських архівістів, а також ознайомила з основними здобутками чеських архівістів у розвитку архівної галузі. Також було проведено дослідження наявності документів архівної україніки у фондах згаданих установ.

У ході проведення нарад з керівництвом архівної служби Чеської Республіки, українська делегація ознайомила зі структурою місцевої архівної системи. Так, наприклад, вищим керівним органом архівної системи є Архівно-діловодна служба Міністерства внутрішніх справ,

---

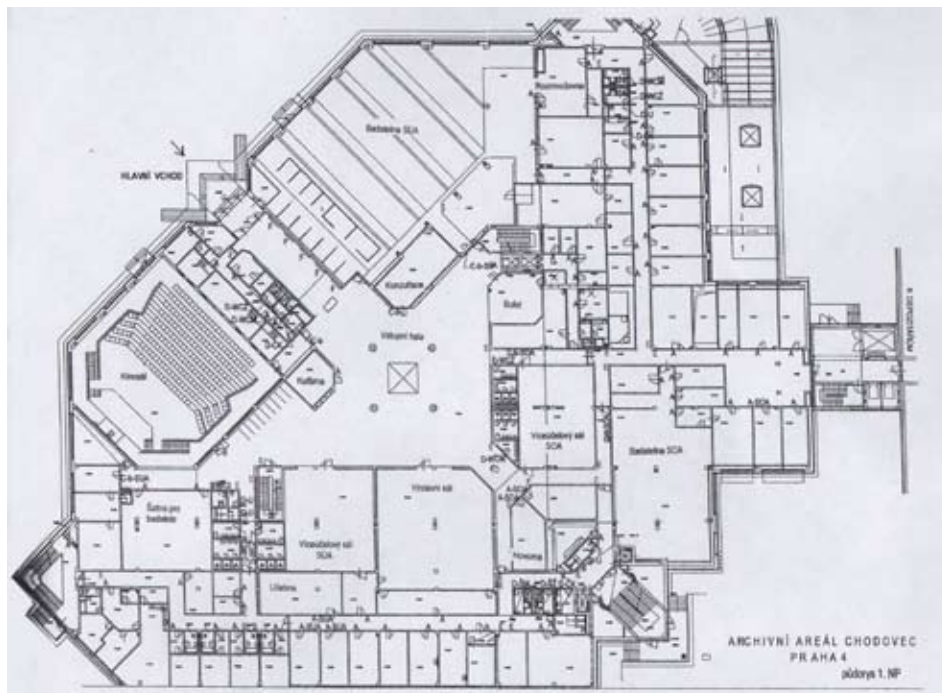
* *Берковський Владислав Георгійович* – кандидат історичних наук, директор Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

Українська делегація в Празі. Зліва направо:
В. Г. Берковський, І. Б. Матяш, В. П. Купченко, О. Б. Пашенко.

на яку покладено не лише виконання адміністративних, інформаційних, наукових і культурних функцій, але й допомоги у забезпеченні збереження архівних документів як частини національного культурного надбання. З огляду на це в структурі служби виділено окремий Департамент архівного управління та архівів у галузі архівування та попередньої архівної допомоги, який діє на підставі Закону Чеської республіки від 30 червня 2004 р. за № 499.

Департамент архівного управління та архівів забезпечує державне управління в архівній сфері, розробляє концепцію розвитку архівної галузі, керує професійною діяльністю національних та регіональних архівних установ, забезпечує постійну методологічну підтримку їх діяльності, приймає рішення щодо акредитації архівів, забезпечує захист та реєстрацію архівної спадщини, в тому числі культурної спадщини та пам'яток народної культури, приймає рішення щодо вивезення, вилучення та знищення документів, забезпечує та організовує міжнародне співробітництво в архівній галузі, представляє Чеську республіку в міжнародних архівних установах та організаціях. Також до обов'язків Департаменту належить ведення обліку архівів, музеїв, бібліотек, галерей, наукових установ та університетів, які зберігають архівні документи, а також прав прийняття рішень з питань: а) правової належності архівних документів; б) повернення архівних документів бенефіціан-

План комплексу архівних споруд т. зв. “Архівного ареалу” в Празі.

там; в) регулювання права власності на архівні документи у взаєминах з релігійними організаціями.

Безпосередньо підпорядковані згаданому Департаменту: а) Народний архів Чеської республіки як єдиний центральний державний архів; б) Державні обласні архіви в Празі, Требоні, Пльзні, Літомежичах та Замрску. До цієї ж категорії віднесено Моравський земський архів в Брно та Земський архів в Опаві; в) Державні окружні (районні) архіви, які є структурними одиницями державних обласних архівів; г) Спеціалізовані архіви. Напр.: Архів Канцелярії президента республіки, Архів Палати представників, Архів Сенату, Архів МЗС, Архів Чеської академії наук та Інституту Масарика, Архів Празького граду, Воєно-історичний архів, Архів Чеського радіо, Архів Чеського телебачення, Архів Карлового університету та Архів Університету Масарика в Брно, Архів Чеського технічного університету в Празі, Архів Народного музею, Літературний архів пам’яток народного письменництва, Архів Народної галереї, Архів Народної бібліотеки, Архів Народного технічного музею, Народний кіноархів, Центральний архів землемірства та кадастру, Архів ДІАМО (Центральна адміністрація копалень), Архів Чеського народного банку, Архів Університету Кралов Градец, Архів Університету Палацького в Оломоуці, Архів Служби безпеки; д) Приватні архіви: архів Єврейського музею, Архів Чеської соціал-демократичної партії та архіви найбільших підприємств Чеської Республіки (напр., автотранспорт “Шкода”).

Читальний зал Архіву головного міста Праги.

Відвідуючи Народний архів Чеської республіки та Архів головного міста Праги, українська делегація ознайомила з історією комплексу архівних споруд “Архівний ареал” в районі Ходова (Прага 4). Зведення даного комплексу розпочалося після страйку працівників архівних установ Праги, котрі вимагали покращення умов праці та зберігання документів, централізації архівів, які на той момент розташовувалися в пристосованих приміщеннях, розпорошених по місту. Так, наприклад, Центральний державний архів (з 2005 р. – Народний архів Чеської республіки) розташовувався в 13 старих будівлях. Під тиском архівної спільноти уряд Чеської республіки 27 квітня 1992 р. приймає постанову № 385 про будівництво нових приміщень для архівів. Таким чином, 20 жовтня 1992 р. розпочинається будівництво першого корпусу архівних споруд, а з 30 червня 1995 р. – другого корпусу за проектом архітектора Іви Кнаппової. У будівництві була використана залізобетонна система стінових несучих конструкцій т. зв. “LOB monolit”. Кожна така несуча конструкція фактично являла собою залізобетонні стовпи розміром 30x30 см, розташовані один від одного на відстані 1 м*. Стіни будівлі виконано з монолітного бетону (5 см), покритого спеціальним

---

* *Bořivoj I. Archivní budovy v České Republice – třináct úspěšných let // Výstavba archivních budov v České Republice 1990-2003. – Praha, 2004 – S. 50–51.*

Система пожежогасіння сховищ Народного архіву.

утеплювачем (80 см). Зовні стіни покрили спеціальною кольоровою керамічною плиткою, яка не лише має естетичний вигляд, але й дозволяє значно понизити втрату тепла.

Для контролю за дотриманням вимог вологості, тепла, протипожежного забезпечення в цілому комплексі споруд було створено єдиний комп'ютеризований центр контролю, до якого пізніше було підключено декілька інших споруд, розташованих поза межами "Архівного ареалу". Також, зважаючи на тривалі дослідження в галузі протипожежної охорони, впливу засобів пожежогасіння на стан та збереження архівних документів, а також для забезпечення здоров'я людей під час монтажу системи пожежогасіння використано було систему, заповнену газом "Інерген", який гасячи вогонь, тим не менше дозволяє людям більш-менш нормально дихати.

Для вирішення проблеми потокового опрацювання документів у січні 1995 р. для архівного комплексу було закуплено дві автоматизовані дезінфекційні камери об'ємом 6,4 м³, призначені, передусім, для стерилізації запліснявілих документів сумішшю (10:90) отруйного оксиду етилену та оксиду вуглецю. Враховуючи тривалість процесу стерилізації (16 годин), щоденно в дезінфекційних камерах обробку проходить до 11 лінійних метрів документів. Принагідно слід зазначити, що протягом 1995–2003 рр. у цих камерах продезінфіковано та простерилізовано 32.217 лінійних метрів архівних документів.

Дезінфекційна камера Народного архіву.

Враховуючи, що одним з основних завдань кожного архіву є не лише забезпечення збереженості архівних документів, але й формування архівних фондів новими документами, при проектуванні будівель “Архівного ареалу” було заплановано відведення значних приміщень для проведення попередньої архівної обробки документів. Зокрема, в першому корпусі під це було відведено 4 приміщення загальною площею 240 м², а в другому – 2 приміщення площею 325 м².

Поряд зі службовими приміщеннями створені кімнати відпочинку та невеличкі обладнані кухні для працівників (площею 5 – 10 м²). Окрім того на одному з поверхів для співробітників вибудовано загальну їдальню та кухню з власним обслуговуючим персоналом. Також для зручності користувачів та співробітників архівні будівлі забезпечені 9 ліфтами вантажопідйомністю від 500 до 3200 кг та трьома пересувними платформами вантажопідйомністю до 1000 кг.

Після завершення в 1998 р. будівництва тут було розміщено:

а) у першому корпусі – Народний архів ЧР та Обласний архів Праги, які зайняли приміщення площею 42 415 м². З цієї площі 33 359 м² відведено під архівосховища, в тому числі 14 сховищ (2571,8 м²) бібліотеки Народного архіву, 1 сховище (183,7 м²) бібліотеки обласного архіву та 6 спеціалізованих сховищ для фотодокументів (87 м²). Загальна довжина полиць архівних стелажів становить 220 тис. лінійних метрів, з них 57 тис. належить обласному архіву. Загальна кількість архівосховищ Народного архіву – 10, з них найбільші займають площу в 151,5 та

174,5 м²; Обласного архіву – 5, з них два найбільших по 75 м². Крім даних приміщень архіви забезпечені зручними та облаштованими читальними залами на 108 (Народний архів) та 54 (Обласний архів) місця, конференц-залом (на 235 місця), виставковим залом (206,5 м²).

б) у другому корпусі – Архів головного міста Праги, площею 21 168 м², до складу якої увійшло 52 сховища площею по 187,3 м² (з них 4 з найвищим рівнем схоронності), читальний зал на 20 місць, виставково-конференційний зал на 59 місць. Загальна довжина архівних полиць становить 64 900 лінійних метрів.

Окрім огляду історії архівного будівництва українська делегація ознайомила з діяльністю реставраційних лабораторій Архіву столичного міста Праги та відділу забезпечення фізичного стану документів Народного архіву. Зокрема чеські архівісти представили весь процес проходження реставрації документу, а також матеріально-технічне забезпечення, що використовується для цього. Крім того під час ознайомлення з діяльністю сектору консервації та реставрації архівних документів і науково-дослідного сектору Народного архіву окрім представлення характерних особливостей консервації та реставрації унікальних документів Архіву Чеської корони, була досягнута домовленість про публікацію здобутків чеських архівістів-реставраторів на шпальтах “Архівів України”.

Значне зацікавлення делегації українських архівістів викликало ознайомлення з діяльністю чеських архівів у галузі створення страхового фонду документів та основними параметрами і підходами до дигіталізації архівних документів. Зокрема доволі цікавими є розробки чеських архівістів в галузі сканування фотографій на склі.

Оскільки одним із завдань делегації України було ознайомлення з довідковим апаратом Національного архіву Чеської Республіки з метою виявлення документів категорії “Зарубіжна архівна українка”, під час відвідин архівів, які презентують три рівні архівної системи Чехії, було проведено попереднє ознайомлення з науково-довідковим апаратом

Реставраційна лабораторія Архіву
головного міста Праги.

Співробітники архіву Чеської академії наук презентують внутрішній електронний фондовий каталог.

чеських архівів щодо наявності там документів, котрі стосуються історії України. Зокрема в Архіві Чеської академії наук та Інституту Масарика для української делегації було презентовано виставку архівних документів, які безпосередньо стосуються історії України. Серед таких документів слід назвати листи відомого українського громадського, наукового та політичного діяча М. С. Грушевського та його доньки Катерини; документи, що висвітлюють взаємини українських та чеських науковців наприкінці XIX – в першій половині XX ст. та документи української політичної еміграції 1920–1930-х рр. Після повернення делегації до України було передано до Центрального державного історичного архіву України у м. Київ копії найбільш цікавих документів, люб'язно наданих директором архіву проф. Любошем Велеком. У свою чергу українська делегація подарувала Архіву Чеської академії наук та Інституту Масарика копії документів з фондів центральних архівів України, присвячені українсько-чеським взаєминам початку XX ст.

Поряд з Архівом Чеської академії наук українська делегація ознайомила з документами архівної україніки й в інших архівах. Так, у Народному архіві презентовано було камерну виставку документів української еміграції в Чехії у міжвоєнний період. Зокрема документи, що відображають діяльність Української господарської академії в Подєбрадах та Українського університету в Празі. Щире захоплення викликали раніш не відомі українським дослідникам анкетно-реєстраційні

Палітурна майстерня Народного архіву.

картки Українського Громадського Комітету в Чехословацькій Республіці. Серед декількох тисяч карток, заведених на українців, які перебували в 1920-х рр. в Чехії, можна назвати анкетно-реєстраційні картки Івана та Михайла Володимировичів Омеляновичів-Павленко. Врешті згадати треба про реєстраційні книги осіб, котрі зверталися по допомогу до Українського Громадського Комітету в Чехословацькій Республіці. Унікальність даних книг полягає в тому, що завдяки наявності там фотографій прохачів та іменних підписів під ними для дослідників української еміграції в міжвоєнний період з'являється можливість ідентифікувати практично більшість українського еміграційного світу 1920-х рр. З огляду на наявність в фондах Народного архіву Чеської республіки та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України документів, утворених в результаті діяльності Українського вільного університету в Празі, було висловлено пропозицію про підготовку спільного археографічного видання, присвяченого даній освітній інституції.

Враховуючи неабияку важливість документів архівної україніки, збережених у чеських архівах, делегації України вдалося домовитися про реалізацію спільних проектів, зокрема з поповнення фондів Центрального державного архіву зарубіжної україніки документами, що утворилися в процесі життя та діяльності української громади в Чеській Республіці. Крім того попередньо вдалося домовитися про участь Головного архіву міста Праги, Народного архіву, Архіву Чеської акаде-

Пересувні архівні стелажі Народного архіву.

мії наук та Інституту Масарика щодо їх участі у підготовці українсько-чеської частини міжархівного довідника “Зарубіжна архівна україніка”. Також керівництво Народного архіву, Архіву Чеської академії наук та Інституту Масарика погодилося сприяти організації виявлення та опрацювання документів української громади у Чехії міжвоєнного періоду, а також підготовці за результатами цієї роботи спільного видання – каталогу фондів української еміграції, що зберігаються у цих архівах.

У рамках проведеного відрядження українською делегацією було презентовано нові довідкові видання, підготовлені державними архівами України, а також досягнута домовленість про публікацію низки наукових розвідок провідних чеських науковців на шпальтах українського видання “Архіви України”. В першу чергу, це статті з проблем реставрації архівних документів методів та підходів у дигіталізації архівних зібрань. Крім того під час презентації українських видань чеська сторона підтримала пропозицію першого заступника Голови Державного комітету архівів І. Б. Матяш щодо здійснення взаємного обміну архівознавчими журналами, що видаються архівними службами обох держав, а також підготовки спеціальних номерів цих журналів, де публікуватимуться наукові дослідження українських та чеських архівістів. Перший такий номер готуватиме українська сторона.

Підсумовуючи слід зазначити, що активізація співпраці українських та чеських архівістів сприятиме поглибленню взаєморозуміння та створенню умов для конструктивного діалогу не лише щодо обміну досвідом, але й для впровадження нових спільних культурних проєктів, розширенню відомостей про скарби чеських та українських архівів.